

Száz éve született Ország László

Emléknep a Debreceni Egyetemen, emléktábla-avatás Budapesten

2007. október 25-én volt a debreceni Bölcsészettudományi Kar nemzetközi tekintélyű nagy tudósa és legendás tanára, Ország László születésének 100. évfordulója. A centenárium méltó megünneplését Emlékbizottság készítette elő (Kontra Miklós, Szaffkó Péter, Vadon Lehel, Virágos Zsolt – Abádi Nagy Zoltán felvetésére és elnöklétével). A csaknem egy éves munka eredménye két rendezvény lett (azon belül számos programmal): a debreceni Emléknep (október 25) és a budapesti emléktábla-avatás (október 27).

Debrecenben a házigazda szerepét az Angol–Amerikai Intézet igazgatója, dr. Szaffkó Péter töltötte be, míg dr. Fésüs László, a Debreceni Egyetem Rektora fővédnökséggel tisztelte meg a centenáriumi mot. Úgy döntöttünk, hogy az Emléknep ne tudományos szimpózium legyen, hanem emlékezés és méltatás, mely kizárólag Ország László személye, működése, munkássága körül forogjon.

Az Aulát megtöltő közönség, ennek megfelelően, előadást hallhatott Ország debreceni egyetemi működéséről (Abádi Nagy Zoltán), budapesti működéséről (Kontra Miklós), majd az Ország-örökség ápolásáról (Virágos Zsolt). A délelőtti szekciót rövid, személyes visszaemlékezések sora zárta, amikor is egykori tanárszéki munkatársak (Békés Ágnes, Korponay Béla), Eötvös Collegium-i (Magay Tamás) és egyetemi tanítványok illetve valamilyen módon, pályájuk valamely szakaszában szakmai patronáltak (Frank Tibor, Sarbu Aladár) szólaltak meg. Csatlakoztak a visszaemlékezőkhöz Ország nagyságának tisztelői, akik komolyan tettek, és ma is folyamatosan tesznek Or-

szág emlékének ébrentartásáért: Donald E. Morse professzor, egyetemünk díszdoktora, aki az Ország-katedra gondolatát az egyetemen és a Fulbright Bizottságban felvetette, eredményesen szorgalmazta; Brückner Huba, a Fulbright Bizottság igazgatója, aki Ország amerikai tanulmányútjainak fennmaradt dokumentumait Amerikából másolatban (az IIE-től) megszerezte, ezeket az Emléknapon az Emlékbizottság elnökének ünnepélyesen átadta; és John Jablonski professzor, egykori amerikai kultúrattasé, aki számos módon és igen hathatósan támogatta a magyarországi amerikanisztikát, és dolgozik ma is Amerikában Ország László ottani megismertetésén (ő kifejezetten erre az alkalomra jött el Michiganból Debrecenbe). Kedves meglepetésként hatott a délelőtti szekciót záró pillanat, amikor a rendezvény egyik támogatója, a KLTE Baráti Köre, Kossuth Emlékérmeket adott át az Ország Emlékbizottság elnökének.

Délután könyvbemutatókkal (és könyvvásárral) folytatódott az Emléknep. Kifejezetten a centenáriumra tervezett és készült vagy ekkorra elkészült könyvekről van szó. Előbbi kategóriába tartoznak: a Vadon Lehel által szerkesztett *In Memoriam Ország László*, megújult Ország-bibliográfiával, Orzágról szóló fejezetekkel, és az Emléknep délelőttjén elhangzott, a centenáriumra vállalt új munkák sokkal részletesebb, teljes anyagát magában foglalóan (az Eszterházy Károly Főiskola kiadásában); *Ország László válogatott írásai*, Virágos Zsolt főszerkesztésével, az Ország által művelt nagy területekről – amerikanisztika, anglisztika, szótártan, nyelvpedagógia, kultúrtörténet,

szótártörténet – a legjobb írások közül válogatva (Kossuth Egyetemi Kiadó, *Orbis Litterarum* sorozat); Pomázi Gyöngyi ötlete alapján és gondozásában Ország első *Angol–magyar kéziszótárának* (1948) reprint kiadása, Vizi E. Szilveszter és Bucsi Szabó Zsolt bevezetőjével, Pomázi Gyöngyi előszavával, Peter Sherwood emlékező méltatásával, Magay Tamás Ország-beszélgésével, valamint Ország László kétnyelvű szótárainak bibliográfiájával (Akadémiai Kiadó). És mentora születésének 100. évfordulóján bocsátotta a szakma rendelkezésére Vadon Lehel a három kötetes, 3656 lapos monstre bibliográfiát (25 év megfeszített munkájának gyümölcse), melyet még Ország László bízott rá: *Az amerikai irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája Magyarországon 2000-ig* (az Eszterházy Károly Főiskola kiadásában).

A könyvbemutatók után, a nap fénypontjaként – a programban előre nem jelezve, hogy igazi meglepetés legyen –, maga Ország László szólalt meg az Aulában, az Ország-család (Medgyesy Mihály) segítségével előkerült hangfelvételtől. Nem kevésbé különleges (és az egyetem történetében a maga nemében elsőnek számító) esemény zárta az Emléknapot: sétánynévadóra került sor: az egyetem Rektora felavatta az „Ország László sétány”-t. Nemcsak azért volt szép ez a gesztus az egyetem részéről, mert ez az az út (a Főépülettől a Botanikus Kertig), melyen Ország professzor campuszunkon a legtöbbször végigsétált (nagyon szerette a Botanikus Kertet, sok időt töltött benne, és órákat tartott ott, ha az időjárás engedte), hanem mert a sétányt körülvevő nagy egységek/épületek – BTK, TTK, Élettudomány – a Debreceni Egyetemen művelt nagy tudományterületek mindegyikét reprezentálják, és egy ilyen

összekötő sétányhoz Ország Lászlóé igazi integratív név, hiszen az ő szótáráiból merített tudás mindegyikünk eredményeiben benne van.

Ország László Budapestről járt le Debrecenbe (nem vendégtanárként: ő egyetemi működése során végig az *itteni* Angol Tanszék tanszékvezető professzora volt, ahogy azt több szótára bevezetőjének végén gyakran fel is tüntette). Budapesten az V. kerületi Balaton utca 12-es számú házban élt és dolgozott. Október 27-én ennek a háznak a falán avattunk emléktáblát. (Az emléktábla gondolatát Kontra Miklós évekkel ezelőtt felvetette hozzám írt levelében. A megvalósításhoz – melyet ő gondozott – most, a centenárium kínált igazi apropót.) Ez a rendezvény is nagy közönséget vonzott. A tábla Czindler Antal szobrászművész domborműves munkája (ő készítette, többek közt a Kosztolányi-, Latinovits-, Wallenberg-emléktáblákat). Közösen állíttatta a Debreceni Egyetem, az MTA Nyelvtudományi Intézete és az Akadémiai Kiadó. Elekfi László, *A magyar nyelv értelmező szótára* főszerkesztőinek (Ország László és Bárczi Géza) egykori szerkesztő munkatársa tartotta az egyik beszédet, a másikat Abádi Nagy Zoltán. (Előbbi a *Magyar Nyelv*, utóbbi a *Magyar Szemle* 2007. decemberi számában olvasható). Tandori Dezső „Mert enyém az Ország” c. versét Csikos Sándor, Jászai-díjas színművész adta elő. Tandori egészségi állapota nem tette lehetővé, hogy a költő személyesen is megjelenjen.

A *Debreceni Szemle* olvasóinak (a fiatalabb nemzedékeknek mindenképp) tartozom azzal, hogy dióhéjban összefoglaljam: kit is ünnepeltünk – azaz: az Ország-jelenséget. (Bővebben az *In memoriam*-kötetben lehet olvasni Orzágról, a *Válogatott írásai* kötetben pedig tőle.)

Ország László, a magyarországi anglistika–amerikanisztika utolsó reneszánsz embere (anglista, amerikanista, lexikográfus, nyelvész, irodalomtörténész, kulturáliskapcsolat-történész, tankönyvszerző, szigorú de igazságos és rendkívül szuggesztív mentor és tanár) – a debreceni egyetem Bölcsészettudományi Karának 1946–1950, majd 1957–1969 között volt főállású tanszékvezető professzora. Pályája igazi értelmének az egyetemi oktató-kutatómunkát tartotta. 1946-tól a világháborút és a tanszékvezető előd (Fest Sándor) tragikus halálát követő szétesettségéből kellett felépítenie az (egyébként 1938-ban alapított) Angol Tanszékét. Amikor végre megteremtette a minimális működési feltételeket, egy 1949-es miniszteri rendelet feloszlatta az angol, francia, német, olasz (valamivel korábban a klasszika-filológia) tanszékeket a vidéki egyetemeken. 1957-es visszatérésekor gyakorlatilag előlről kezdhetette a tanszéképítést. Tudományos érdeklődésének nagy témaköreit így foglalta össze 1964-ben, a személyzeti dosszié számára írt önéletrajzában: „az angol széppróza története, az amerikai irodalom története, a Shakespeare-filológia s az angol–magyar szellemi érintkezések.” Már 1946-os debreceni megbízásakor habilitált egyetemi magántanár, rendkívül imponáló (gimnáziumi, Eötvös Collegium-i és Pázmány Péter Tudományegyetem-i) tanári múlt és tudományos/publikációs teljesítmény (nyelvkönyvek, monográfiák, cikkek, tanulmányok), valamint amerikai és londoni tanulmányút van a háta mögött. Miközben Debrecenben teljes lendülettel dolgozik tovább és tanszékét épít, számos kari funkciót is betölt (pl. tudományos bizottsági elnök), irdatlan feladatok súlya nehezedik rá Budapesten: az első ciklusban írja a két angol szótárt (az 1948-ban

megjelent angol-magyar egyedül, a magyar–angolt már munkatársakkal); a második ciklusban pedig akadémiai félállásban folytatja és befejezi azt az iszonyatosan leterhelő projektet, melynek 1950-57 között az MTA Nyelvtudományi Intézet osztályvezetőjeként az élére állt: *A magyar nyelv* (hét kötetű duzzadt!) *értelmező szótárát*. (Nem véletlen, hogy legfontosabb publikációjának ezt tekintette.) Mindezt – a tanszéképítést, a kutatómunkát és publikációs tevékenységet, valamint a szótárszerkesztést – a programatikusan angolszászellenes hivatalos kommunista ideológia állandó gáncsvetése, zaklatása, kis stílusú egreciroztatása közepette kellett végeznie. Az a morális tartás, mellyel ezt állta, átsugározta tanári tevékenységét, a tehetséget a diplomaszerezés után is nagy odaadással és szüntelenül gondozó, tudósnevelő mentori munkáját. A KLTE rektora (Bognár Rezső) Kossuth-díjra terjesztette fel – nem kaphatta meg. Halála előtt néhány évvel, hetvenedik születésnapján, Pálffy István tanszékvezető és rektorhelyettes felvetette, hogy fogadja az egyetem Ország Lászlót díszdoktorává. Még mindig szóba sem jöhetett, mert a hatalmat gyakorlók közül sokan – ahogy akkoriban több képviselőjük mondta erre felé: – még mindig „agódtak a zidológiaért” (sic!). Azzal a tudóssal tették ezt, akit a londoni nyelvészek aranyérme a világ tíz legnagyobb élő nyelvésze közé sorolt 1970-ben; aki a legnagyobb brit kormánykitüntetését kapta meg, melyet nem brit állampolgárnak odaítélhetnek („Commander of the Order of the British Empire” – „A brit birodalmi érdemrend parancsnoka”, 1979); és akit – a magyarországi amerikanisztika alapító atyját, az első hazai amerikai irodalomtörténet és más amerikanisztikai munkák szerzőjét – az amerikaiak azzal tiszteltek

meg, hogy a nevével fémjelzett amerikanisztikai vendégprofesszorságot alapítottak (a Fulbright Ország-katedra, az egyetlen amerikaiak által adományozott vendégprofesszorság, melyet nem amerikai személyről neveztek el). És voltak azért a hazai hatalomban olyanok, akik, az ideológiai gáncsoltság idején, időnként komoly segítséget jelenthettek, nyíltan vagy a háttérből, mert ők is szerették és tisztelték a nagy embert, aki valahol a tanárunk volt. Mondjuk, az Eötvös Collegiumban, mint a filozófus Szigeti Józsefnek, aki a nyugati nyelvtanszékek visszaállításának idején miniszterhelyettesi pozíciót töltött be (1957-től '59-ig), és négy évtizeddel később, Horváth János és Szekfű Gyula mellett Ország Lászlóra is visszaemlékezik, ezzel a mondattal indítva: „A legkedvesebb tanárom, az általam valaha is ismert legkiválóbb tanáregyenység, Ország László volt” (*História*, 1997/1: 30.).

A méltó centenáriumi emlékezésért az Ország László Emlékbizottság köszönettel tartozik: a Debreceni Egyetem Rektorának és vezetésének, a fővédnökségért és az anyagi-erkölcsi-szervezési támogatásért; az Angol–Amerikai Intézet igazgatójának és munkatársainak a megfeszített, önzetlen munkáért; az MTA Nyelvtudományi Intézetének (jelesül igazgatójának, Kenesei Istvánnak) a pesti emléktáblával kapcsolatos kitartó társ-szervezői és anyagi támogatásért; az Akadémiai Kiadó igazgatójának és Nyelvi Szerkesztőség-i igazgatójának (Pomázi Gyöngyinek) az Ország-szótár reprint kiadásáért, az emléktábla előállításával kapcsolatos komoly kötségrészesedésért; a KLTE Baráti Körének az emléknapi fogadásban vállalt partnerségért; az Or-

szág-család tagjainak, akik megjelenésükkel mindkét rendezvényt megtisztelték, mindkét esemény előkészítésében különféle módokon segítettek bennünket (és a táblaavatás előtt Ország László volt lakásában teával kedveskedtek a bizottságnak, a rendezvény szereplőinek); Ország hajdani tanítványainak és szakmai patronáltjainak, akik valamilyen részletre felhívták a figyelmemet (Kornya László, Kontra Miklós, Székely Imre, Vardon Lehel); a Balaton utcai emléktábla-avató ünnepélyen kiválóan megoldott hangosításért (Kontra Márknak); továbbá azon szakmán belülieknek és kívülieknek, akik Debrecenbe vagy Budapestre, esetleg mindkét eseményre eljöttek (vagy, ha ezt nem tehették, lélekben velünk voltak, mint Tandori Dezső és Kretzoi Sarolta), annak bizonyosságául, hogy Ország László nevének mekkora megszólító és közösségképző ereje van még ma is. (Akora megszólító ereje, hogy általam eddig nem ismert egykori Ország-tanítványok – a centenáriumnak már csak a híreről, utólag értesülvén – levélben keresnek meg, és újabb részleteket osztanak meg velem a rendkívüli tanár és ember életéről, működéséről, ahogy ezt legutóbb Bánrévy Gábor professzor tette.) Az Ország László Emlékbizottság elnökeként pedig, illemből a végén, de korántsem utolsósorban, köszönetet mondok az Emlékbizottság tagjainak, a zokszó nélkül vállalt rendkívüli és huzamos megterhelésért. Ország László alapos és minőségi munkára nevelte tanítványait. Ha megmutatkozott valami ebből abban, ahogyan nagy professzorunkra az Emléknapon és az emléktábla-avatáson emlékeztünk – az a mi jutalmunk.

Abádi Nagy Zoltán